

ZAMANIN BAŞ YOLÇUSU

Prof. Dr. Memmed İsmayıl

Orman toprağı büyüttüğü yüz binlerle fidanlar arasında kendi gücünü ve enerjisini sanki daha çok bir ağaca verir. Bu büyük sevgi ve itibarın karşılığında sanki o ağaç da yaprak dilleri ile o toprağın acısını, sızısını, arzu ve isteklerini, gönül çırpıntılarını, talih kavgalarını dünyaya yayar.

Toplum da aynen o orman toprağı gibidir, gelenek ve göreneklerini, içgüdüsünü, arzularını gerçekleştirmek misyonunu hangi şehrinde, hangi köyündeysen büyüttüğü sanatkar oğluna itibar eder. İşte Âşık Elesger böyle dahi bir sanatkarıdır.

Âşık Elesger adı şair talihimin en başında gelen addır. Tabii ki Tovuz (Oğuz) âşık, saz söz muhitinde doğmuştum ve dünyaya göz açtığım Esrik Köyü de soluğunu baştanbaşa sazla sözle alıyordu. O çocukluk yıllarının vücut kılıfına sığmayan ruhi halimi bilgisayara aktarmak gerçektede de şimdi ihtiyarlığın oğlan çağlarında imkânım dışındadır coşkulu günlerden birini geri getirmek için inanın, ihtiyar ömrümün tam bir yılını “uf” demeden verirdim.

Babam İkinci Cihan savaşında şehit olduktan sonra sanki anam amansız talihimizin inadına köy düğünlerine babamın yerine yerine meni gönderirdi. Yaşımın yedisinden köyümüzde ve yakın komşu köylerde öyle düğün yok idi ki, anam beni oraya göndermesin. Ve o düğünlere davet olunan âşıklar da sıradan âşık değildiler: Âşık Eset, Âşık Mirze, daha sonralar Azafı Mikayıl, Âşık Ekber, Âşık İmran, daha kimler, kimler...

Bu meclislerin evveli daha çok Âşık Elesger'in ustamalıları ile başlar, sonu da yine onun divanileri ile tamamlanırdı. Özellikle Tovuz âşıkları Elesger'in ustası Âşık Alı ve Şemkirli Âşık Hüseyin ve Bozalqanlı Âşık Hüseyin'le atışmaları, bu uzun güz gece meclislerinin vazgeçilmezleri arasında idi. Ve kader beni hayalle gerçekliğin, efsane ile hakikatin kesiştiği meclislerinin havası ile büyütürdü. Ve bu kaderin amacı neymiş, çok sonralar bilinecekti.

Bu sözleri ona göre bir birinin akabinde sıralıyorum ki, çocukluktan gençliğe, kitapsızlıktan kitaba doğru gittiğimiz çağların düğün muhteşemliği bizi hayali sabahlara böylece hazırlamağında idi. Benim için düğünlerin en büyük “kazancı” kuşkusuz Âşık Elesger adı, şiirleri ve hakkındaki olağan üstü efsanelerdi zamanlar okumak için mektep kütüphanesinden amcam oğlu ile birlikte kitaplar alırdık.

Bu, ah oku kültürünün gurbetinde, neyin kötü, neyin iyi olduğunu, kimi veya kimleri okumak lazım geldiğini bilmediğimiz zamanlar idi. Buna tesadüf mü, yoksa ilahi zaruret mi diyelim? Ben Âşık Elesger'in kitabını almıştım, amcam oğlu ise adını çekmeye gerek görmediğim bir şairin kitabını almıştı.

Şimdiki gibi aklımdadır Âşık Elesger'in kitabı yeşil renkte idi öyle sırlı, sihirli bir kitaptı ki, her mısrası, her dörtlüğü varlığını altüst eder, okudukça hayretle içinde kalıyordum. Bu şiirlerde o kadar sır ve sihir vardı ki, okudukça kendinden geçmemek, hayran kalmamak elde değildi. Daha iyi ile kötünün arasında bir yerde, tereddütler kargaşasında sanatın gurbetinde aç merakımın karşısına Âşık Elesger'in kitabının çıkmasına hatta şimdi de ne ad vereyim, bilemiyorum, tesadüf mü, haktan gelen bir haber mi?

Çünkü bu seçim de bilinçli bir seçim değildi... O tesadüfün adı ne idi acaba? Çok zaman büyük enerjili eserin neredeyse kendisi seni arayıp bulur, yeter ki, selama hazır olan yolcu misali sen onun gelişini bekleyesin, daha doğrusu bu görüşe can ata, onu isteyesin?

Bazen biz aradığımız yok, bizi arayanlar çıkar karşımıza. Hint vedalarında Allah adına böyle bir kelam var: “Ben suyun tadı, Güneşin ışığı, evrenin sesi, insanın istidadıyım, her şeyde, her yerde var olan benim.” Yani iyi başlangıç için yarısıdır. Güçler var ki, onu görmek yok, ancak his etmek olur, çünkü güçlüye, cesurlara talih de yardım eder. Değerli söz kendi kendine arayışsız gelen sözdür. Onlar sanki tabiatın kendi tarafından dikta edilir. Şiirle, sanatla ilgili o kadar ilgi çekici deyimler var ki:

”Eğer şiir olmasaydı, zaman ebedi var ola bilecekti mi? Şiir geleceğin şifreleri ile doludur. Zaman şiirde uyur. Şiir ilk önce bu uyanışı sağlar. Zaman ateştir, önüne çıkan her şeyi yakıp yandırır asıl şiirden qayrı. Halk şairin dili ile yaratır. Allah hiç neden dünyayı yarattı ve soluğunu aldı, onun nefesi şiirdi. Şiir ruh gibi daha ilk insandan önce suların üzerinden asılmıştı. Sonra Tanrı topraktan insanı yarattı ve ona kendinin küçük bir kısmını-yaratıcılık kıvılcımını üfledi. Bu Tanrı kıvılcımı şiir vergisidir. Yalnız o adamların varlığında sanat ışığına çevriliyor ki, onlara insanlığın varlığını alevlendirmek yeteneği verilmiştir...”

İşte hakkında bir şeyler yazmaya çalıştığım Aşık Elesger böyle hak vergili, yetenekli seçilmişlerden birisi idi. O zamanlar Aşık Elesger'in ilahi koşuklarını okuduğum zaman bana öyle geliyordu ki, bu koşuklardaki her mısra ilk bahar seherinin güneş sefeqleri altında altuni renk alan çınar ve yetenek yaprağıdır suphün yelinde esim esim esiyor, kendi de mest olur, mest olmağı ile de ruhumu yerinden oynatıyor.

Değerli söz kendi kendine arayışsız gelen sözdür. Böyle sözler sanki doğanın kendi tarafından söyleniyor. Ve bana öyle geliyordu ki, kelimelerinin her biri bir çimenin bin bir çiçeği gibi renkten renge, halden hale düşen o mısraların dile getirilmesi bir ölümlü bendenin işi ola bilmez, onları da doğa yaratmış, ama dillere düşmesi için unvan gibi Âşık Elesger adı seçilmiş.

Tecnisler, cıgâlı tecnisler, dudaqdeymezler, muammalar, koşmalar, geraylılar, divaniler ve daha neler, neler. Ve bir kimseye benzemeyen şiir dili, sihir dili, söz demeti! Bu mucüzeleri bir insanoğlunun yaratmasına hayret etmekten gayrı elden ne gelir ki? Bak, bu manada aşığa doğanın destek olduğuna kuşku yeri kalmıyor.

Çocukluğumdan bu şiirilerin yarandığı Gökçe mahalına, Akkilse köyüne gitmek, Elesger ocağını ziyaret etmek arzularımın en başında idi. Altmışlı yılların sonlarına doğru daha dünyanın düz gözükken zamanlarında rahmetli Memmed Aslan'a arabayla Kelbecer'den Gökçe mahalına Ağkilse köyüne gidecek ve büyük Âşık'ın mütevacı mezarını ziyaret edecektik.

O mezarın başında hangi hisleri geçirdiğimi yazmaya acizim. Yani gerçekten mi o büyük sanatkâr bu mezarda uyuyor ve beni halden hale salan ölümsüz şiirlerinin çoğu bu civarda yazılmış, inanılır gibi değildi? Aynı duygular yalnızca bir defa Konya şehrinde Celalettin Rumi'nin mezarını ziyaret ederken tekrar yaşayacaktım.

Âşık Elesger de Mevlana gibi ölümsüz bir evliyadır! O zaman aşığın oğlu Talıb hayatta idi ve benim Tovuz'dan olduğunu bildikte bir taraflarının Tovuz'un Bozalğanlı köyünden olduğunu söyleyecekti. Bir zamanlar bu neslin Tovuz kışlağı, Gökçe yaylası imiş. Sonralar ise yavaş yavaş otrak hayata geçilmiş ve devamlı olarak Ağkilse'de yaşadıklarını söyleyecekti. Sonralar bu sefer notlarım "Ulduz" dergisinde "Elesger Ocağında" adıyla yayınlanacak ve genel yayın yönetmeni olduğum "Odlar diyarı" televizyon programında gösterilecekti.

Azerbaycan'da son günlerin anlamsız bir tartışması var: Âşık Elesger 74 yıl mı yaşamış, 104 yıl mı? Âşık Elesger'in yaşı nerdeyse dünyanın yaşı kadardır. Ve ona yalnızca Âşık gibi bakmak yetersiz olacaktır. Milletimizin edebiyat salnamesinde ünlü adlar çoktur, ama Aşık Elesger'i Azerbaycan Türklerinin manevi gelişimine etkisine göre her yönü ile sadece Dede Korkut ve M.P.Vagif'le kıyaslamak olur.

Halkının bağrından kopan ve buna nedenle de kendi halkının içgüdülerini bir böyle halkın anlayacağı, seveceği bir dilde saza, söze yansıtan gayrı bir örnek bulmak gerçekten de imkânsızdır. Milletimizin başından geçen olaylar, geçmişlerin, geleceklerin hayal ve gerçeklikleri, arzu ve hüznüleri onun eserlerinde o kadar mükemmel şekilde yansımış ki, biz ona günümüzün anladığı manada Âşık demekle yanlışlık yapmış oluruz.

Hindistan'da böyle bir düşünce var ki, Vişna (Krişna!) her beş bin yılda bir defa yeryüzüne gelir ve gayrı bir adla insanlar arasında yaşar. Bazen bana öyle geliyor ki, Elesger de sözün tam anlamıyla HİH yüz il Azerbaycan'ının Dede Korkut'u idi, sadece bu defa Elesger adıyla yaşayacaktı. O da Vaqif gibi köyün kente, halk edebiyatının klasik edebiyata isyanı, baş kaldırısı idi. Bu yönüyle de ebediyet yolunun baş yolcularından biri kimi zaman içi yolculuğuna devam etmektedir.

Âşık Elesger toplumun âşıklarla ilgili istek ve düşüncelerini dile getiren şiirlerinden birinde şöyle diyor:

*Âşık olub diyar diyar gezenin,
Ezel başdan pür kamalı gerektir.
Oturup durmakta edebin bile,
Marifet ilminde dolu gerektir.*

*Halka hakikatten metlep gandra,
Şeytanı öldüre, nefsin yandıra,
El içinde pâk otura, pâk dura,
Danışınca hoş sedalı gerektirir.*

Büyük sanatkâr yüz beş yıl ömür sürmüştür. Uzun hayatı boyunca birçok olumsuz olaylara tanıklık eden ve bu olayları ustalıklı şiirlerine yansıtan sanatkâr, âşıklık için kendisinin koyduğu bu kurallara harfi harfine amel etmiştir.

Günümüze kadar âşığın sanat özellikleri hakkında yüzlerce kitap, makale, bilimsel araştırmalar yayınlanmıştır. Elesger rejimler, devirler değişse de, hep gündemde kalmıştır. Onun şiirleri yaşadığı uzun bir devrin her yönü ile şiirsel salnamesidir. Aslında kehanet sahibi olan her büyük sanatkâr gibi yalnızca yaşadığı devrin değil, kendinden sonraki devrin sızıları da onun eserlerinin mayasını oluşturur.

Yalnızca “Dağlar” şiirini örnek alacak olursak Ermenilerin Ruslarla işbirliğinde Azerbaycan Türklerinin başına gerek Elesger’in sağlığında 1918’de, gerekse de âşığın ölümünden 70 yıl sonra 1990 yılında getirdikleri belaların izlerini görebiliriz:

*Hesen'ine, Hesenbaba hoşadır,
Haçbulak yaylağı hoş tamaşadır.
Arsız âşık elsiz niye yaşadı,
Ölsün Elesker tek kulların, dağlar!*

1915–1918 yılları arasında Ermeni cellatlarının elinden Azerbaycan’ın Kelbecer bölgesine sığınan Elesger gibi onun torunları da 1990 yılının sonunda bugün Ermenistan olarak adlandırılan kadim Türk topraklarından kovulacaktılar. Şimdi âşığın kutsal mezarı da Akkilise köyünde Ermeni esaretinde kalmaktadır.

Hak âşığının edebiyat ve toplumdaki etkisi sakın göle atılan taş benziyor. Atılan taşın yarattığı heyecanın dalga dalga göle yayıldığı gibi, büyük sanatkârların edebî etkileri de daha sağlıklarında yakın, uzak illere yayılır, haktan gelen seda gibi beğeni toplayıp bütün gönüllerin tercümanına çevrilir. Böylece âşık şiirinin bütün türlerinde eserler veren ünlü sanatkâr kendinden sonra gelen âşıklar nesline büyük etki göstermiştir. Hatta şiir dilinin pınar gibi arı ve duru olması yazılı edebiyatta da ilham kaynağı olmuştur.

Âşığın geraylı, koşma, muhammes, tecnis, cıgalı tecnis, dudakdeğmez, dil dokunmaz ve muammaları gerek dil, gerekse de mana bakımından ilgi çekicidir. Yalnız bir tecnis dörtlüğünün örneğinde âşığın Türk dilinin sınırsız imkânlarından sihirli kullanış maharetinin ölümsüz kanıtlarını görebiliriz:

*Kışta dağlar ağ giyiner, yaz kara,
Sağ elinle ağ kâğıta yaz kara,
Eser yeller gahir eyler yaz kara,
Taşar çaylar, taşlar gelir çatha-çat...*

Bu ilâhî fısıltılardan kaynaklanan eserler ilâhî kelimeler gibi kusursuzdur. Büyük sanatkâr böylece yeni bir âşık sanatı ekolünün temelini atmıştır.

Elesger’den sonra gerek yazılı, gerekse de sözlü edebiyata gelen bütün edebî kuşaklar onun izinden gitmeye çaba gösterirler.